

јануар 1998.

Даринка Гортан-Премк, **Полисемија и организација лексичког система у српском језику**, Библиотека Јужнословенског филолога, Нова серија, књ. 14, изд. Институт за српски језик САНУ, Београд 1997, 188 стр.

Књига која је повод овим редовима почиње излагањем *О речима* (9–37), раслојеним на три целине: 1. *Место речи у језичком систему* (9–18), 2. *Типови и врсте речи* (18–33), 3. *Реч као јединица лексичког система* (33–37), с тим што су унутар прве издвојена два одељка: 1. *Морфема и други независни семантички елементи у структури лексема* (9–15) и 2. *Лексема* (15–18). Следе затим излагања насловљена: *Полисемија* (38–125), са поглављима: 1. *О општим појмовима* (38–42), 2. *О семантичкој реализацији и семантичком садржају* (43–49), 3. *О семантичкој позицији* (49–58), 4. *Семантичке трансформације* (58–125) — ту се укључују ови посебни одељци: 1) *Платисемија* (59–67), 2) *Метонимија* (67–79), 3) *Синедоха* (67–79), 4) *Метифора* (85–109), 5) *Метонимија, синедоха и метифора у лексичком систему и стилу* (109–116), 6) *О месту термина и лексичком систему* (116–125); *Полисемија и деривација* (126–139), са два поглавља: 1. *Основне речи и деривација* (126–136) и 2. *О регуларности семантичког варирања* (136–139), од којих се оно прво разлаже на два одељка: 1) *О семантичком односу творбене основе према деривату* (129–132) и 2) *О структури и семантици деривата* (132–136); *Полисемија и синонимија* (140–145); *Полисемија и антонимија* (146–149); *Полисемија и хомонимија* (150–156). На крају долазе *Закључак* (157–159), па (160–162) резиме на енглеском језику, и, најзад, спискови података са насловима: *Цитирана лијература и речници* (163–168), *Индекс цитираних аутора* (169–170), *Регистар појмова* (171–178), *Регистар примера* (179–188).

Ауторку ове књиге одликују два срећно удружена својства: она је, с једне стране, елитан лексикограф, у танчине упућен у сву сложеност лексикографског посла, а с друге — инвентиван и обавештен истраживач.

Своје познавање најважнијих постигнућа у области лексикологије Даринка Гортан-Премк рационално искоришћава — не сврстава се под заставу ни ове, ни оне иностране школе, не ступа у полемике око тога чије је виђење ствари корисније усвојити, него, уважавајући фундамен-

талне концепте лексиколошке теорије, из перспективе тих концепата осветљава оно што је изабрала за основни предмет свог научног интересовања, а то је актуелно стање у лексици српског језика. Тек потом, на основу сагледаног, она извлачи и неке начелне закључке, од општијег теоријског значаја.

О стању у српској лексици Даринка Гортан-Премк је имала прилике да се доиста изворно обавести — годинама је активно учествовала у изради великог *Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* (у даљем излагању РСАНУ), пратећи при том помно текућу научну продукцију у области на коју су била управљена њена интересовања. Тако се, ето, догодило да у врлине њене књиге спада, поред осталог, чињеница да нам она прва свестраније приказује поступке који се примењују приликом обраде лексичког материјала за тај речник и прва даје пуни увид у то шта је све наша домаћа језичка наука досада умела да запази о лексичким феноменима уопште, а посебно о њиховој остварености у српском језику.

Данас у свету водећи приступи лексиколошкој проблематици у много чему се међусобно разилазе; нема чак опште сагласности ни око оног основног: како најцелисходније дефинисати шта је реч? Да би се у тој области истраживања теоријски хоризонти могли избистрити, потребно је претходно обезбедити што више аутентичних доказа о томе како се садашњи лексиколошки концепти преламају у стварности језика: да ли их, односно у којој их мери, конкретна факта сваког појединачног језика собом потврђују? Ова књига је, по својој садржини, пажње вредан прилог тражењу одговора на то битно питање. Она је, наиме, сва окренута језичком факту, сва оријентисана на то да тај факат свестрано осветли и протумачи.

Даринки Гортан-Премк је, у Институту за српски језик, била на дохвату руке пребогата збирка лексичке грађе па је она, схватајући колико је то повољна околност за научног радника њене усмерености, здушно прегла на посао да нам то наше лексичко благо представи на најбољи могући начин. И успела је у томе. Сваки од потенцијалних читалаца њене књиге наћи ће у њој за себе корисних информација. Представник наше шире културне јавности моћи ће из ње, на пример, да сазна у чему је суштинска разлика између *штермина* и лексичке јединице која то није (в. излагање са насловом *О месту штермина у лексичком систему*, 116–125), као и да се поближе упуту у то колики је опсег употребе појединих наших лексичких јединица (у РСАНУ лексема *кућа* нпр. „засведочена је у 24 семантичке реализације, у неколико фигуративних употреба везаних за њих, 51 фразему и у 6 народних пословица (што, свакако није све из реалне и потенцијалне полисемантичности ове речи“ — стр.126, нп. 168), док ће домаћи стручњак ту први пут добити подробнија обавештења о основним принципима метафоризовања српских речи и суочити се са првим увидима у специфично нашу културно-социјалну мотивацију појединих метафора. Осим тога, и за домаћу,

и за инострану лингвистичку јавност биће од посебног интереса упознавање са начелним, за општу лексиколошку теорију релевантним констатацијама до којих је Даринка Гортан-Премк дошла разматрајући српске лексичке датости. Навешћу овде, примера ради, три таква њена начелна закључка: (1) богатство могућих семантичких остварености речи зависи од тога јесу ли оне *основне* или *деривиране*, тј. да ли, на дено-тативном и сигнификативном плану, свој однос према реалији остварују директно или тек посредством неког од конститутивних елемената сопствене им лексичко-морфолошке структуре — у првом случају могућности семантичког варирања су веће, а у другом мање; (2) лексичка синонимија је појава секундарног порекла, настала „у процесу полисемије и једног типа деривације“ (стр. 145, § 214); (3) антонимија се „индукује у основним ... лексемама“, што чини подразумевљивим „да је и антонимија, заједно са варирањем (полисемантичким и деривационим), основни механизам у организовању лексичког система“ (стр. 149, § 222).

Није ми неопходно настављати даље — основна порука је већ довољно јасна: пред нама је књига која ће се и те како читати; зато што то заслужује.

Београд

Милка Ивић